

Kiss Petra

A kooperációtól a konfrontációig. A NATO–orosz kapcsolatok a Varsói Csúcs tükrében¹

DOI 10.17047/HADTUD.2016.26.3-4.41

A 2016-os év és a varsói csúcstalálkozó ugyan nem hozott igazán újat a NATO és Oroszország viszonyában, amely 2014 óta meglehetősen fagyos, mégsem hagyhatjuk figyelmen kívül az egykori „stratégiai partnerek” viszonyát, különösen a csúcson elfogadott kommuniké sorait olvasva, ahol – kimondva vagy kimondatlanul – lépten-nyomon Oroszországgal és a keleti fenyegetés által kiváltott válaszokkal találkozunk. A NATO és Oroszország viszonyát vizsgálva nem tekinthetünk el attól a tényről, hogy Európa és az euro-atlanti térség biztonsága nem függetleníthető Oroszországtól, sőt, a 21. században a nemzetközi biztonsági környezet kihívásai kimondottan szükségessé teszik egy olyan jelentős szereplő bevonását, mint amilyen Oroszország. Ugyanakkor egy-egy közös fellépés, „alkalmi” együttműködés nem feltételez, illetve nem követel meg azonos politikai célokat, azonos értékrendet, eljárásokat.

Egyszer fent, egyszer lent – az első hullámok

A NATO és Oroszország kapcsolatainak alakulása leginkább a hullámvasút kifejezéssel jellemezhető, amely egyszer fent, máskor lent robog előre, veszélyes lejtőkkel és igen nehéz kapaszkodókkal. A hidegháború utáni együttműködés a NATO és Oroszország között lassan és bizonytalanul indult, de az elmúlt 25 évben meglehetősen sok fordulatot ért meg. A két fél viszonya már „a régi szép időkben” sem volt zökkenőmentes.

Az 1990-es évek nagy horderejű változásai közepette az „új” Oroszország, amely épp igyekezett talpra állni, elvárta volna, hogy a hidegháborús viszonyok intézményei helyett egy viszonylag fiatal kezdeményezés, egy új szervezet vegye át a főszerepet az euro-atlanti térségben. Ezt a feladatot az EBESZ-nek szánta, amely Vancouver-től Vlagyivosztokig lefedte az északi féltekét, és amely egyforma súllyal kezelte az Egyesült Államokat és Oroszországot, továbbá kooperatív biztonsági szervezatként,

1 A tanulmány a júliusi NATO-csúcs után készített gyorselemzés (l. www.biztonsagpolitika.hu) alapján készült.

sokkal lazább struktúrában működött. Ez az orosz attitűd a mai napig alapvetően meghatározza a két fél viszonyát. (Ponsard 2007, 64–66.)

A NATO azonban nem szűnt meg, hanem átalakult, kész volt a megváltozott nemzetközi viszonyokra reagálni, és új típusú feladatokat is felvállalt. Oroszország viszont nem látta sem indokoltnak, sem jogszerűnek a NATO létezését, úgy gondolta, hogy a Varsói Szerződés felbomlásával a másik, egy addigra már letűnt korhoz kapcsolódó szervezetnek is meg kell szűnnie. (Adomeit 2007) Amikor ez nem következett be, sőt, a Szövetség partnerségi kapcsolatokat kezdett kialakítani nem csupán a kelet-európai országokkal, de a mediterrán térség egyes államaival is, egyértelműen egy expanziós törekvést láttak megvalósulni az Egyesült Államok domináns szerepével irányított NATO-ban. (Ponsard 2007, 17–18.)

Az évtizedekig szovjet irányítás alatt működő kelet-európai államok szemében mindezzel egyre szimpatikusabb lett az észak-atlanti szövetség. Nem csoda, hogy ezek az országok számos politikai deklarációban kinyilvánították a Nyugat felé közeledés szándékát. Az egyébként is bizonytalan és instabil helyzetben lévő egykori szuperhatalom rossz néven vette az egykori szovjet tagállamok, illetve szövetségesek távolodását.²

Mindezek ellenére, követve az „aki lemarad, az kimarad” elvet, Oroszország is részese kívánt lenni azoknak a fórumoknak, amelyek a nyugati világ működését határozzák meg. Ezért csatlakozott a *NATO Békepartnerségi Programhoz* (Partnership for Peace – Pfp) 1994-ben és került a *G8-ak* közé 1997-ben.³ Azzal a ki nem mondott feltetéssel éltek, hogy ezen keresztül joguk és lehetőségük van befolyásolni, megakadályozni a NATO döntéseit, hatást gyakorolni a Nyugat gondolkodására és tevékenységére, és ennek megfelelően kezelték az együttműködést. (Smith 2006, 57–67.)

1997-ben aláírták a *NATO–Oroszország Alapokmányt*, amely egy átfogó politikai dokumentumként foglalta keretbe a két fél együttműködését, amely ekkorra a politikai kapcsolatokon túl közös gyakorlatokat is magába foglalt. Megalakult az *Allandó Közös Tanács* (Permanent Joint Council – PJC), ami a Pfp-programon túlmutatóan a párbeszéd alapvető fórumává vált. Leszögezték azonban, hogy a párbeszéd nem terjed majd ki a NATO, a NATO tagállamai, illetve Oroszország belső ügyeire. Ezen felül a dokumentum nem jogosítja fel sem a NATO-t, sem Oroszországot, hogy vétóval éljenek a másik tevékenységét illetően, és nem korlátozza a felek független döntéshozatali mechanizmusait sem. Megerősítették azt is, hogy a Szövetségnek nincs oka, nem áll szándékában, és még csak nem is tervezi nukleáris fegyverek telepítését, vagy raktározását az új tagállamok területén – sem az aláírás idején, sem pedig a jövőben.⁴ A hagyományos erők telepítésére vonatkozóan a NATO megerősítette,

2 Oroszország egy sajátos Monroe-doktrínát állított fel. Az általa közel-külföldként aposztrofált államokban mintegy 25 millió orosz nemzetiségű személy élt, ami alapot biztosított Moszkva számára ahhoz, hogy valóban közel tartsa magához ezeket az országokat.

3 A G7-ek (Egyesült Királyság, Amerikai Egyesült Államok, Franciaország, Olaszország, Kanada, Japán, Németország) egy szűk körű gazdasági fórumot jelöl, melynek Oroszország 1997 júniusában lett a tagja. Ezért változott az elnevezés G8-ra. Lásd bővebben: Denver Summit of the Eight <http://www.library.utoronto.ca/g7/summit/1997denver/g8final.htm> (Letöltve: 2016. augusztus 5.)

4 Sokszor hivatkoznak erre a passzusra napjainkban is a NATO kelet-európai előretolt katonai jelenléte, valamint az európai rakétavédelmi rendszer megvalósítása okán.

hogy a CFE⁵-szerződés rendelkezéseivel összhangban – az aktuális biztonsági környezetnek megfelelően – kollektív védelmi és egyéb feladatait erői megerősítésével, a jelenlegi struktúrában és nem további harcoló erők állandó állomásoztatásával fogja teljesíteni. A megerősítés szükség esetén feltétlenül az ENSZ Alapokmánnyal, az EBESZ alapelveivel és a CFE-szerződéssel összhangban történik majd a kölcsönös transzparencia jegyében. Oroszország pedig szintén hasonló korlátozással fog élni hagyományos erőinek európai telepítését illetően.⁶ (NATO–Russia Founding Act 1997)

Oroszország már az 1990-es évek területen kívüli műveleteiben ellenséges szándékot feltételezett, hiszen hogyan is lehetne másképp tekinteni egy kollektív védelmi jellegű szövetség kifelé irányuló tevékenységére. (Ponsard 2007, 66–72.) Bár a balkáni műveletek során néhány hónapra megszakadtak a katonai és diplomáciai kapcsolatok a NATO és Oroszország között, de akkor ez nem volt több egy hangos politikai csatározásnál a csendes gyakorlati együttműködés felett. Oroszország is részt vett a balkáni műveletekben, de erejét, státuszát és fontosságát fitogtatva, a NATO KFOR erőit megelőzve elfoglalta a slatnai repteret (Koszovó), amivel alaposan meglepte a nemzetközi közösséget.⁷ (Norris 2005, 237–267. és Smith 2006, 80–88.) A koszovói „belépőhöz” hasonlóan a későbbiekben is sokszor meglepte a NATO-t egyes döntéseivel, meghökkenítő lépéseivel és intézkedéseivel.

A közös „ellenség” azonban mindig közelebb hozza egymáshoz feleket. 2001-ben az Egyesült Államokat ért terrortámadás után több alkalommal közösen léptek fel a terrorizmus elleni küzdelemben. Minthogy a közös fenyegetések egyfajta hídként kötötték össze az egykori ellenséges hatalmakat, mindkét fél hajlandó volt a kapcsolatok mélyítésére.⁸ A Nyugat viszont ezáltal kvázi jóváhagyta a csecsen háborúkat, mint antiterrorista műveleteket. (Ponsard 2007, 77–85.) Ennek a folyamatnak az eredménye a NATO és Oroszország kapcsolatainak újragondolása volt, amely 2002. május 28-án a római csúcstalálkozón elfogadott deklaráció formájában új alapokra helyezte a NATO–orosz kapcsolatokat.⁹ A Szövetség az új biztonsági helyzetnek megfelelően fókuszálta az együttműködést, megalakította a *NATO–Oroszország Tanácsot* (NATO–Russia Council – NRC).¹⁰

5 A CFE (Conventional Armed Forces in Europe) magyar jelentése: hagyományos fegyveres erők Európában (a szerk.)

6 Ennek megvalósulása napjaink eseményeinek tükrében erősen megkérdőjelezhető.

7 1999. június 15-én orosz – eredetileg az SFOR-hoz rendelt – erők egyfajta pre-emptív lépésként bevonultak a Pristina közelében található Slatina repülőtérre. Bár ez a lépés csak szimbolikus volt – mindössze egy kb. 200 fős alegységről beszélhettünk –, mégis komolyan elgondolkodtatta a Szövetséget, hogyan is kellene reagálnia a történetekre, hiszen mindkét fél szoros együttműködésre készült a KFOR-művelet keretében.

8 A terrorizmus elleni háború és Bush amerikai elnök politikája egyrészt közelebb hozta a NATO-t és Oroszországot, másrészt viszont feszültségeket is hozott a Szövetségen belül. Condoleeza Rice, amerikai nemzetbiztonsági főtanácsadónak tulajdonított nyilatkozat szerint az USA Európa-politikáját ez időben „Franciaország megbüntetése, Németország ignorálása és az Oroszországnak való megbocsátás” célkitűzése vezette. Lásd bővebben Gordon 2007

9 Az 1997-ben aláírt Alapokmány ettől függetlenül továbbra is érvényben maradt.

10 A NATO–Oroszország Tanácsban az orosz fél már nem a NATO tagállamok melletti +1 szereplőként vesz részt, ami jellemző volt az 1997-ben megalakított Állandó Közös Tanács működésére, hanem szerves részévé vált az akkor még 19 tagállamot és huszadikként Oroszországot magába foglaló testü-

A 2000-es évekre – Lord Robertson NATO főtitkár szavaival élve – a NATO és Oroszország megtanultak egyet nem érteni, anélkül, hogy kivonultak volna a tárgyalóteremből. (idézi: Smith 2006, 102.) A gyakorlatban az együttműködés kezdett igencsak gyümölcsöző lenni, így többek között a terrorizmus elleni fellépésben, Afganisztánban, a kalózkodás elleni műveletekben, a kutatás-fejlesztésben meglehetősen jó kooperáció alakult ki a felek között.

A kétoldalú kapcsolatokon túl

A NATO–orosz kapcsolatokat szimbolizáló „stratégiai hullámvasút” tovább rohogott, de számos mélypont következett ezután is: a 2008-as orosz–grúz konfliktus, a NATO rakétavédelmi rendszerének telepítése, a NATO-bővítések, a Szövetség további, területen kívüli műveletei, csak hogy néhány főbb konfliktusgócot említsünk.

Így érkeztünk el a 2014-es évhez, amikor is Oroszország annektálta a Krím-félszigetet, és orosz erők támogatásával azóta is fegyveres összecsapásoktól hangos a kelet-ukrajnai térség. A NATO hivatalos válasza az agresszióra egyértelmű és határozott volt: a Szövetség a nemzetközi jogot sértve megváltoztatott ukrán határokat nem ismeri el, békés rendezést követel a részes felektől. Megszüntette a napi szintű katonai és politikai törzsmunkát, a politikai párbeszédre azonban továbbra is nyitott marad, amennyiben az az adott helyzet megoldásának irányába mozdíthatja el a feleket. A NATO kiáll amellett, hogy a kialakult helyzet, illetve az orosz magatartás markáns változása nélkül nem tér vissza a „business as usual” bánásmódhoz. (NATO statement 2014)

Az Ukrajnában lezajlott események következményei mindazonáltal messze túlmutatnak a NATO–orosz kapcsolatok változásán. A Szövetség a „stratégiai meglepés” után kénytelen volt felülvizsgálni nemcsak az Oroszországgal fennálló kapcsolatait, de saját helyzetét is. Bár a 2010-ben megfogalmazott alapfeladatok¹¹ (kollektív védelem, válságkezelés, kooperatív biztonság) továbbra sem változtak, a NATO-tag-államok kétségtelenül visszafordultak a Szövetség legalapvetőbb funkciójának beteljesítéséhez, a kollektív védelem megvalósításához. A területvédelem politikai és jogi-katonai vetületei, az ehhez szükséges képességek, a „régijű” védelmi és műveleti tervezés, az ellenálló képesség (resilience) mind olyan aspektusok, amelyek előtérbe kerültek és egyúttal számos problémára világítottak rá.

Erre próbált megoldást találni a Szövetség 2014 szeptemberi walesi csúcstalálkozóján. A NATO állam- és kormányfői számos azonnali és hosszabb távú intézkedést fogadtak el. Rövid távon a megerősítő intézkedések (ide értve a Készenléti Akcióterv [Readiness Action Plan – RAP] megvalósítását és a NATO reagáló erők megerősítését), fokozott légtérelőőrzés és haditengerészeti jelenlét, közös gyakorlatok, hosszabb távon a fenyegetéseknek megfelelő adaptáció és végeredményben a Szövetség transzformációja lett a fő cél.¹² Nem szabad azonban elfelejtenünk, hogy

letnek (Szatmári 2008). A Tanács munkájában tehát már nem az előre egyeztetett (Lord Robertson, egykori NATO főtitkár szavaival élve „előfőzött”) szövetséges álláspont találkozott az orosz állásponttal, hanem lehetőség nyílt a valódi vitára és kooperációra.

11 Lásd bővebben: Lisszaboni stratégiai koncepció 2010.

12 A walesi csúc értékelését lásd bővebben: Szenes 2014.

bár a keleti fenyegetés jelentős katalizátorként játszott szerepet ezekben a döntésekben, de a NATO ugyanezeket az eszközöket alkalmazza a délről érkező fenyegetésekkel szembeni fellépésben is.¹³

A 2014-es év és a walesi csúcs összességében tehát egy újabb fordulópontot jelentett a NATO történetében, még ha sokkal nehezebb is volt ebben konszenzusra jutnia a szövetségeseknek, mint bármikor ezelőtt.

A „keleti szárny”, különösen a balti államok és Lengyelország fenyegetettség-felfogása abba az irányba terelte a Szövetséget, hogy megerősítse védelmét, elrettentő képességét és hangsúlyozza hitelességét. Az elmúlt két évben ezeknek a döntéseknek a megvalósítása állt a középpontban. Sokkal nagyobb volumenű gyakorlatokra került sor, mint a hidegháborút követően bármikor. Mindezt nagyfokú transzparencia (a gyakorlatok előzetes bejelentése, megfigyelők – köztük orosz szakértők – meghívása stb.) jellemezte a NATO oldaláról, hiszen a Szövetség elsődleges célja az volt, hogy elkerülje a félreértéseket és a téves kommunikációt, az eskalációt az orosz féllel szemben. Ez az oka annak is, hogy a Szövetség (és kiemelten az Egyesült Államok) csak és kizárólag *rotációs jelenlétet* tart elképzelhetőnek a keleti szövetségesek területén – elkerülve egy esetleges provokációt.¹⁴ A NATO stratégiai kommunikációja ezzel legalább akkora jelentőséget kapott, mint a hidegháború idején.

A walesi döntések megvalósításának alapját a védelmi költségvetések emelése hivatott biztosítani, amelyre a NATO-tagállamok szintén ígéretet tettek 2014 szeptemberében.¹⁵ A 2008. évi gazdasági és pénzügyi válság után a NATO-tagállamok védelmi költségvetései – ellentétben az orosz katonai büdzsével – drasztikus csökkentéseken mentek át, még a tehetősebb országok esetében is, amit mindenképpen meg kell állítani.

A védelmi kiadásokkal kapcsolatban azonban nemcsak a mit és mennyit, hanem a hogyan kérdés is kiemelten fontos. Ugyanis a legtöbb tagállam évek óta nem lépett túl a haderő fenntartásán, működtetésén, fejlesztésekre szinte egyáltalán nem költöttek. A korábbi védelmi beruházások pedig sokkal inkább célozták az expedíciós (terrorizmus-ellenes, békefenntartó és humanitárius) műveletekhez szükséges (főként könnyen telepíthető és fenntartható) képességeket, a Szövetség területvédelemhez szükséges (nehezebb) képességei nem kaptak nagy szerepet. (Sutyagin 2016) A haderők létszámának csökkentése pedig szintén nem járult hozzá a fejlődéshez.¹⁶

Nem érhet minket meglepetésként, hogy a NATO által most megcélzott főbb fejlesztési területek szinte teljesen megegyeznek az Oroszország által is előtérbe

13 Lásd bővebben: Wales Summit Declaration.

14 Vö. NATO–Russia Founding Act 1997 megfelelő pontjai a felek hagyományos erőnek telepítéséről.

15 A NATO tagállamok a Defence Investment Pledge (Védelmi Beruházási Elkötelezettség) keretében kifejezték abbéli szándékukat, hogy a következő években emelik (de legalábbis nem csökkentik) védelmi költségvetéseiket, továbbá törekednek a GDP 2%-ának védelemre fordítására, a védelmi költségvetés 20%-át pedig nagyobb beruházásokra és fejlesztésekre fogják költeni. Bár a start jól sikerült, de azért kérdéses, hogy az elkövetkező 10 évben ennek a szándéknyilatkozatnak milyen kihatásai és eredményei lesznek az egyes országokban.

16 Például Németország döntést hozott a haderő létszámának növeléséről, illetve kilátásba helyezte a nem német állampolgárok felvételét a Bundeswehrbe. Lásd bővebben: Verstärkung für die Truppen <https://www.tagesschau.de/inland/bundeswehr-349.html> (Letöltve: 2016. július 30.) és Német Fehér Könyv 2016.

helyezett képességekkel. Komoly különbség azonban, hogy az orosz szárazföldi haderőnem, a hagyományos támadó képességek nem szenvedtek el olyan leépítésket, mint az európai haderők, ezeket ráadásul Oroszország az elmúlt években tovább erősítette. Ezek az alakulatok (a légi- és űrvédelmi erők képességeivel egyetemben) személyi állomány tekintetében teljesen fel vannak töltve. Egyes képességek (mint a hídépítő egységek) az 1990-es években eltűntek, azonban most újra megjelentek csakúgy, mint a városi harcra kiképzett egységek. Kiemelt jelentőséget kapnak a CBRN-védelem,¹⁷ a *specnaz* (különleges műveleti) egységek, az *elektronikai hadviselés*, a *nehéz fegyverzet*, de különösen az *Összhaderőnemi hírszerzési, megfigyelési, felderítési rendszer* (Joint Intelligence, Surveillance and Reconnaissance – JISR).

Még ha a fejlesztések pénzügyi alapja jelentősen alulmarad is a NATO összes védelmi kiadásaihoz képest, az egységes fejlesztési koncepció, a koordinált döntések és a hazai hadiipar lehetőségei egyaránt előnybe hozhatják Oroszországot a NATO elaprózott európai tagállaminak lépéseivel szemben. (Sutyagin 2016)

A NATO részéről – a képességfejlesztés mellett – elsődleges fontosságú a készenléti idők csökkentése, a reakcióképesség növelése, hiszen a 28 tagállam döntéshozatali mechanizmusa, illetve adott esetben a mozgósításról/bevetésről szóló döntés megszületése sosem jöhet létre olyan gyorsasággal, mint egyetlen állam esetében. A gyors reagálás eszköze a NATO Reagáló Erők (NATO Response Force – NRF) megerősítése, megújítása volt. A 40 ezer főre növelt megerősített NRF (enhanced NRF – eNRF) elemei a következők:

- a „lándzsahegy” erőként emlegetett VJTJF-erők (Very High Readiness Joint Task Force) 2–7 napos készenléttel,
- a kezdeti követő erők (Initial Follow-on Forces Group – IFFG), valamivel hosszabb készenléttel,
- valamint az eNRF utolsó lépcsőjét jelentő követő erők csoportja (Follow-on Forces Group – FFG) egy-két hónapon belül.

A koncepció természetesen nem előzmény nélküli. Bár a 21. század első évtizedében létrejött NRF-koncepció elsősorban a területen kívüli műveletekre koncentrált és így módon csak nevében tekinthető az eNRF elődjének, tartalmában hasonló kezdeményezésért a hidegháborús évekig kell visszanyúlnunk.

A szárnyak védelmét 1960-tól egy multinacionális, gyorsan telepíthető mobil alakulat volt hivatott ellátni, amely a *Szövetséges Mobil Erők* (Allied Mobile Forces – AMF) nevet viselte. Az AMF alapját megerősített lövészegységek képezték, melyek határsértések és határ menti kisebb konfliktusok esetén elsősorban Norvégia és Törökország területvédelmét segítették volna. (Bieri, Fiskvik et al. 2016 és Ruiz Palmer 2009)

Az AMF koncepció Norstad tábornokhoz¹⁸ (SACEUR) köthető. A szövetségesek létrehoztak egy nagy mobilitású, magas készenlétű, többnemzeti szárazföldi és légierről álló köteléket annak érdekében, hogy megakadályozzák a kisebb

17 Chemical, Biological, Radiological and Nuclear (Vegy, Biológiai, Radiológiai és Nukleáris) védelem.

18 Lauris Norstad, az Egyesült Államok légierőjének tábornoka, 1956–1963 között a Szövetséges Európai Erők Főparancsnoka (Supreme Allied Commander Europe).

helyi konfliktusok eszkalálódását és egy általános háború kitörését. Tehát ezek az erők a Szövetség kezében nem a legfőbb ütőkártyát jelentették, hanem csak a szárnyakon alkalmazandó módszert, amellyel a két szuperhatalom konfrontációja elkerülhető. A szárazföldi kötelék állandó parancsnoki beosztását a részes nemzetek rotációs alapon töltötték be és az erők egy németországi (NSZK) bázison települtek, a légi-erő-elem viszont csak a gyakorlatok idejére állt össze. A legmagasabb készenléti állapotban lévő erők 72 órán belül telepíthetőek voltak, de a teljes AMF 13 napon belül a harcra elegendő lehetett volna 7 napra elegendő tartalékkal, ellátmánnyal. Az AMF-et a hidegháború alatt egyszer sem alkalmazták. Az 1990-es években kibővült a potenciális alkalmazási területe. 1995-ben az AMF szárazföldi eleme azonnali reagáló erőként létezett tovább (Immediate Reaction Force – IRF), a légi-erő-komponens viszont beolvadt a NATO reagáló erőkbe. A szárazföldi elemet 2002-ben oszlatták fel. (SHAPE 2012)

Ugyanakkor, – ahogy az AMF is az volt – az eNRF sokkal inkább politikai, illetve szimbolikus jelentőséggel bír, mintsem a hiteles elrettentés eszköze lenne.¹⁹ Amennyiben Oroszország szándékában állna, a három balti országot 36–60 órán belül el tudná foglalni. A NATO tehetetlenül nézné végig az orosz lépéseket. Ez az időkeret messze nem elegendő, hogy a szövetségesek eljussanak a politikai szintű felhatalmazástól a konkrét mozgósításig, erők és eszközök átcsoportosításáig. Az előbbi kijelentés – bár tartalmát egyáltalán nem lehet meglepetésként értékelni – az amerikai szárazföldi erők európai főparancsnokától, Ben Hodges altábornagytól származik. (Zeit Online, 2016) A meglepő ebben mindösszesen csak annyi lehet, hogy amíg 2008-ban Alexander J. Motyl, a Rutgers Egyetem politikatudományi professzora Narvárol, egy észak-határszéli, „jelentéktelen” város gyors orosz elfoglalásáról festett (akkoriban kissé meghökkentőnek számító) negatív képet, addig mára már a három balti állam elfoglalását vizionálják hasonlóképpen egy orosz támadás esetében.²⁰

Ez a gondolatmenet azonban elvisz minket egy sokkal súlyosabb kérdésig, amit egyre több elemző is felvet: Megtörténhet-e, hogy harcászati nukleáris fegyverek alkalmazására kerül sor egy NATO-tagállam területi integritását sértő konfliktus során? Szerencsére a hidegháború vége óta a nukleáris kérdések – hacsak nem a leszerelés és csökkentés kontextusában – nem kerültek felszínre. Azonban Oroszország kapcsán egyre gyakrabban merül fel az a forgatókönyv, melynek harcászati atomfegyverek bevetése is részét képezi. Az évente megtartott „Zapad” (Nyugat)

19 A többnemzeti alapon felállított erők valóban egy erős köteléket és szoros összefogást testesítenek meg a NATO-tagállamok között, azonban épp ez a többnemzeti jelleg hordoz magával olyan politikai problémákat és technikai nehézségeket, amelyeket a korábbi NRF-konceptió nem hozott felszínre. A NATO-tagállamok határain történő átkelés, az erők és eszközök mozgatása, rövid időn belüli telepítése – mind-mind olyan kérdések, amelyek bár alapvetően jogi természetűek, mégis komoly politikai támogatás szükséges a megoldásukhoz. Az AMF, még ha 1961-ből származik is a koncepció, nagyon hasonló „gyermekbetegségekkel” küzdött, mint az eNRF. Még mindig problémás a tagállami alakulatokból összeállított erők vezetés-irányítása (ti. a nemzeti vs. SACEUR hatáskör), interoperabilitása, együttműködése, gyors telepítése, nemzeti korlátozások kezelése. Nem is beszélve arról, hogy hosszú távon a fokozott gyakorlati tevékenység, műveleti szerepvállalás és egyéb nemzeti feladatok (Magyarország esetében a migráció és határvédelem) súlyos teher alá helyezik az európai haderőket és nem könnyítik meg a hosszú távú rotációs terv feltöltését. Lásd bővebben: Bieri, Fiskvik et al. 2016.

20 Lásd bővebben: Motyl 2008.

gyakorlatok minden esetben számoltak egy nukleáris művelettel, azonban „éles” helyzetben még sosem merült fel komolyan az alkalmazás kérdése, még politikai üzenetek formájában sem. Sőt, a 2013-ban megrendezett Zapad–13 alatt – felmérve az akkori viszonyok érzékenységét – elmaradt a gyakorlat nukleáris része.²¹

Minthogy a 2013-as viszonyok között Oroszország tartózkodott attól, hogy nukleáris színezetet vigyen egy gyakorlatba, az – talán megnyugtatóan – arra enged következtetni, hogy még elvi szinten is kerülik a félreértések és az eskaláció lehetőségét. Ez persze nem von le a gyakorlat jelentőségéből, amelynek a balti államok és Lengyelország volt az elsődleges „címzettje”. (Bieri, Fiskvik et al. 2016)

A NATO a gyakorlatokat tekintve mindig is a transzparenciát tartotta elsődlegesnek, amire egyébként az EBESZ is kötelezi a tagállamokat (és a szintén részes Oroszországot is) a 2011-ben kiadott Bécsi Dokumentum alapján.²² Eszerint a felek kötelesek értesíteni egymást (legalább 42 nappal az eseményt megelőzően) minden esetben, ha 9000 főt meghaladó erőt vonnak be egy-egy gyakorlatba. Ezzel szemben Oroszország a közel 40–50 000 főt (harci támogató és harci kiszolgáló támogató erővel együtt kb. 90 000 fő) számláló „gyakorlatait” úgy kommunikálta a külvilág felé, mintha a nemzetközi megállapodást betartva a gyakorlatok nem érnék el a bejelentési kötelezettség határait.²³ (Lásd bővebben: Sutyagin 2016) Mindazonáltal nem fér kétség ahhoz, hogy a NATO törekvései meg sem közelítik az orosz gyakorlatok méretét, ahogy azt az 1. ábra is mutatja.

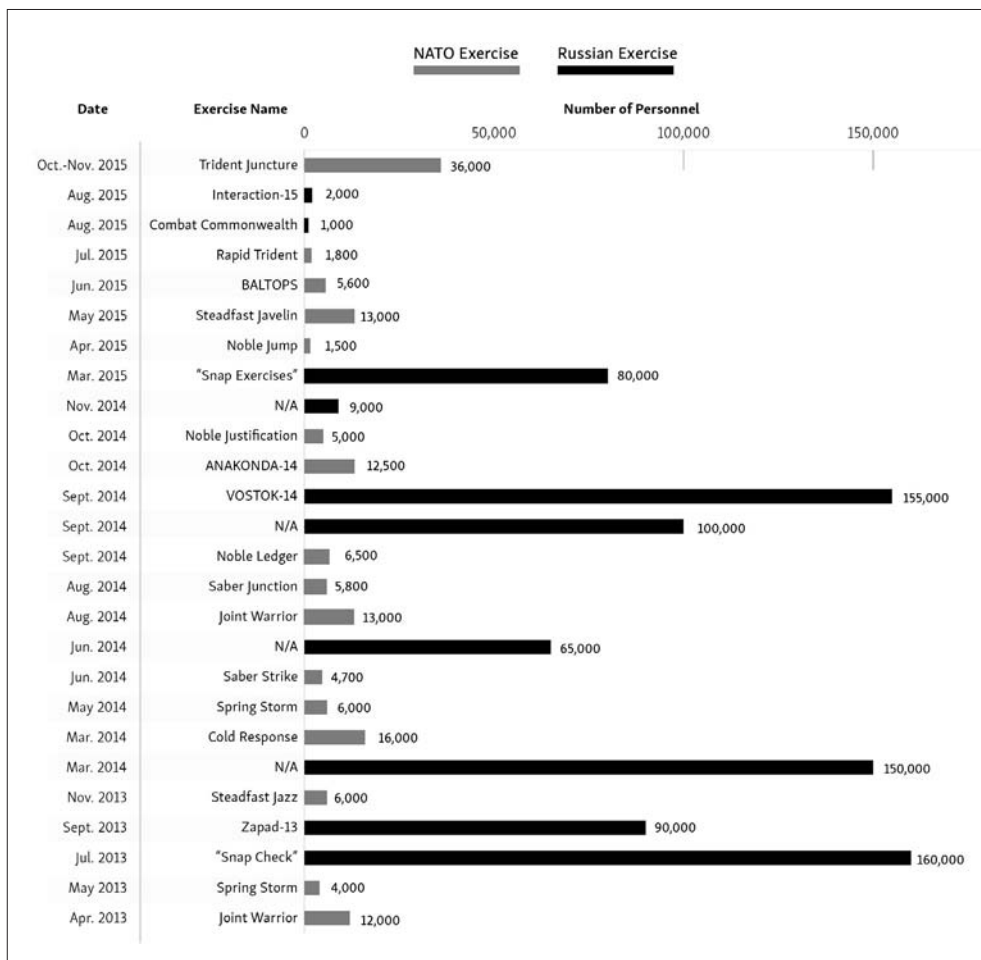
Az orosz gyakorlatok földrajzi helyét és koncentráltóságát pedig remekül szemlélteti a 2. ábra, szemben a NATO gyakorlatokkal, amelyek – a politikai konszenzus és szolidaritás jegyében – sokkal megosztottabbak voltak a keleti és déli régiók között.

Bár a gyakorlatok önmagukban nem objektív mérőszámok a katonai erő készült-ségének és képességeinek, a fenti számok mégis jól jellemzik a szándékok komolyságát és azt a gyakorlat-szakadékot (exercise-gap), ami a NATO és Oroszország had-erői között fennáll. (Brzezinski–Varangis 2015)

21 Lásd bővebben: Zdanavičius, Czekaj (ed), 2013. Egyébként vélhetően a 2013-as Zapad-gyakorlat volt a legutolsó. Bár az angol és orosz nyelvű hírek emlegetnek 2015-ös gyakorlatot is, de a nemzetközi helyzetre való tekintettel valószínűleg nem tartották meg. 2017-re történő tervezésre viszont több forrás is utal.

22 A dokumentum kimondja, hogy a feleknek többek között évente tájékoztatniuk kell egymást a haderő helyzetéről, esetleges átszervezéséről, nagyobb fegyverrendszerekről, a személyi állomány növeléséről, védelmi tervekről, beszerzésekről, védelmi költségvetésekről, valamint nagyobb katonai rendezvényekről, gyakorlatokról. Lásd bővebben: Vienna Document 2011.

23 Az orosz álláspont szerint a felek értesítése nem volt indokolt, aminek hátterében az állt, hogy a gyakorlatokon résztvevő erőket kisebb egységekbe, zászlóalj-csoportokba sorolták, amelyek struktúrája rugalmas és ad hoc jellegű volt. Egy-egy katonai zónában a gyakorlat nem mozgató meg 9000 főt meghaladó erőket, kivéve egy esetben, amikor is azzal kerülték el a dokumentum formális hatályát, hogy a tartalékos erők nem hagyták el a laktanyát, így nem is voltak hivatalosan részesei a gyakorlatnak. A gyakorlatozó erőket nem vonták egy központi parancsnokság alá, így a Bécsi Dokumentum ezen passzusa sem lépett hivatalosan életbe.

1. ábra.

A NATO és Oroszország gyakorlatainak összehasonlítása a résztvevők száma alapján (2013–2015)

(Forrás: RFERL <http://www.rferl.org/content/infographics/data-visualization-nato-russia-exercises/27212161.html> [Letöltés ideje: 2016. augusztus 3.]

2016 – egy lépés előre, kettő hátra

2016 júliusában a NATO-tagállamok állam- és kormányfői Varsóban ismét megtárgyalták a Szövetséget érintő kihívásokat, kockázatokat és fenyegetéseket, amiben Oroszország is jelentős súllyal szerepelt. A csúcstalálkozó elsődleges célja és feladata az volt, hogy folytassa, illetve továbbfejlessze a két évvel ezelőtt Walesben hozott döntéseket és intézkedéseket. A találkozón újra megerősítették, hogy a NATO nem tekint egyetlen országot sem ellenségének, de részletesen foglalkoztak a keletről és délről jövő kihívásokkal.

2. ábra.

NATO és Oroszország gyakorlatainak összehasonlítása elhelyezkedés és méret alapján (2013–2015)

(Forrás: RFERL <http://www.rferl.org/content/infographics/data-visualization-nato-russia-exercises/27212161.html> [Letöltés ideje: 2016. augusztus 3.]

A csúcson elfogadott kommuniké egy csúcstalálkozóhoz mérten szokatlanul hosszú és részletes dokumentum (139 bekezdés), amely összesen 23 pontban említi, illetve nevezi meg konkrétan Oroszországot, nem számítva a kollektív védelemmel, a Szövetség ellenálló képességével és a 2014 óta bevezetett intézkedésekkel kapcsolatos bekezdéseket, amelyek kétségkívül az orosz fenyegetésre adnak elsősorban választ.²⁴

Szövegezésbeli változások tekintetében érdekes megfigyelni, hogy a kommuniké számos alkalommal szerepelteti a potenciális ellenfél (potential adversary) kifejezést. A 2010-es stratégiai koncepcióban viszont az ellenfél (adversary) szó csak egyszer szerepel, mégpedig éppen abban a bekezdésben, amely kimondja, hogy a Szövetség egyetlen államot sem tekint ellenségnek. A 2014-es walesi deklaráció 19 pontban említi Oroszországot, azonban az „ellenfél” szó egyszer sem szerepel a vonatkozó szövegben. Az érintett bekezdésekben Oroszország kapcsán a nemzetközi jog, az ukrajnai események elítélése, a NATO aggodalma és a konfrontáció elkerülése szerepel.

Bár Lengyelország, a balti államok, Románia és Bulgária is igyekeznek a Szövetség figyelmét minél inkább a keletről érkező fenyegetések felé fordítani, a NATO továbbra is ragaszkodik a 360°-os szemlélethez. Oroszországgal szemben pedig elsődleges a transzparencia, kiszámíthatóság és mindenekelőtt a félreértések és az eskaláció elkerülése. Mégis egyértelmű az elrettentés és területvédelem felértékelődése, ami visszatükröződik a NATO képességfejlesztésének irányváltásában is. Varsó tehát tovább erősítette a Walesben megkezdett utat.

A Szövetség egységének megőrzése ebben elsődleges, ugyanakkor talán nehezebb is, mint eddig bármikor. Európa komoly biztonsági kihívásokkal néz szembe (terrorizmus, tömeges migráció), amelyek a tagállamokat eltérő módon és mértékben érintik, és amelyekre a NATO nem feltétlenül tud választ adni. Ennek megfelelően a tagállamok prioritásai is különböznek. Oroszországgal szemben továbbra is fennáll a kettős megközelítés, azaz nem térnek vissza a megszokott együttműködési fórumokhoz és formulákhoz addig, amíg markáns változás nem következik be, és Oroszország nem mutatja jelét a békés, nemzetközi jog szerinti rendezés szándékának. Ellenben a párbeszéd továbbra is folytatódik, hiszen ez az egyetlen mód a helyzet javítására és a problémák rendezésére.

A NATO–Oroszország Tanács – mintegy kétéves kihagyás után – két alkalommal is ülésezett 2016-ban, először áprilisban, majd júliusban, a varsói csúcs után. Bár az ülések megszervezése önmagában is előrelépésnek tekinthető, a párbeszéd fenntartásán kívül azonban különösebb eredményekről mégsem számolhatunk be. Még mindig megállja a helyét az a megállapítás, miszerint az euro-atlanti térség (illetve tágabban értelmezve ide érthetjük a szomszéd régiókat, mint Észak-Afrika és Közép-Kelet) biztonsága egyaránt függ Oroszországtól és az Egyesült Államoktól is, és nem kezelhető külön.²⁵ Amíg az áprilisi egyeztetések középpontjában Ukrajna és a minszki megállapodás betartása állt, a júliusi nagyköveti ülésen már az előretolt NATO-telepítések ügyét tárgyalták meg. A NATO–Oroszország Tanács (NRC) ülésén fontos kérdést jelentett még Szíria vagy Afganisztán ügye is, ami hasznos kooperációra ad lehetőséget a két fél között. (Alexe 2016)

Hogyan tovább?

A berlini SWP²⁶ két kutatója, Margarete Klein és Claudia Major megfogalmazása szerint a NATO és Oroszország stratégiai partnerségének időszaka véget ért, megbukott, a jövőbeni kapcsolatok fejlődésének kerete pedig igencsak korlátozott. A két szakértő három forgatókönyvet vázol fel a következő időszakra: (Klein–Major 2015)

– *Konfrontáció egy potenciális eskaláció lehetőségével*

A két fél konfrontációja félreértések, a bizalom hiánya, vagy akár a rossz kommunikáció miatti eskaláció következménye is lehet. Nem könnyíti meg a

24 A Varsói csúcstalálkozó részletes értékelését lásd bővebben: Szenes 2016.

25 A NATO–Oroszország Alapokmány (1997) úgy fogalmaz: „... the security of all states in the Euro-Atlantic community is indivisible” (magyarul: az euró-atlanti közösség minden államának biztonsága oszthatatlan).

26 Stiftung Wissenschaft und Politik.

tisztánlátást az orosz hibrid módszer sem, amely elmosza a határt a katonai és nem katonai lépések, eszközök és következmények között.

– *Visszatartott konfrontáció*

Ebben az esetben az alapszituáció az előzőekhez hasonlóan alakul, a főbb problémákat, ellentéteket nem sikerül feloldani, azonban mindkét fél törekszik arra, hogy a helyzet ne romoljon tovább és – egyes esetekben – ad hoc módon együttműködés is megvalósulhat.

– *Pragmatikus partnerség*

E forgatókönyv szerint sem sikerül megoldani az alapproblémát, azonban a felek képesek lesznek a nézetkülönbségeket elkülönítve kezelni, és ezáltal szabad utat engednek az együttműködésnek más területeken. Ez alapján kisebb a veszélye az eskalációnak, de a stratégiai partnerséggel ellentétben sem közös értékrendszer, sem hosszú távú közös vízió nem vezérli a feleket.

A szerzők véleménye szerint, a múlt ismeretében, elvethetjük a tartós konfrontáció lehetőségét, hiszen túlságosan súlyos következményekkel járna minden érintett számára. Ne felejtjük el, hogy Oroszország megítélése nem egységes a NATO-tagországok körében. Elegendő csak a francia elnök, Francois Hollande Varsóban elmondott véleményére hivatkozni: *„A NATO nem határozhatja meg, hogy milyenek legyenek az európai és orosz kapcsolatok. Franciaország számára Oroszország nem ellenfél, nem fenyegetés, hanem partner.”*²⁷

A második és harmadik forgatókönyv egyaránt megvalósulhat. Ugyanakkor, ha komolyan vesszük (és a NATO ezúttal be is tartja) a Szövetség „no business as usual” alapelvét, akkor rövid- és középtávon csakis a második forgatókönyvvel számolhatunk. Az amerikai elnökválasztások után természetesen alakulhat úgy a nemzetközi biztonsági helyzet, hogy a NATO (ezen belül is elsősorban az Egyesült Államok) szükségesnek látja az együttműködést Oroszországgal. Ez esetben viszont implicit módon a Szövetség belenyugszik, sőt, de facto el is fogadja az ukrajnai történéseket, a Krím bekebelezését, ahogy tette ezt mintegy másfél évtizeddel ezelőtt a csecsen háborúkkal.

Összegzés

Mindezek alapján csak egyetlen dolgot jelenthetünk ki biztosan, mégpedig azt, hogy mindenfajta jóslat a jövőre nézve megalapozatlan lenne. A poszt-hidegháborús időszakban eddig példanélküli folyamatok mennek végbe jelenleg is az európai kontinensen, amit a legkiválóbb szakértők sem tudtak feltétlenül előre megjósolni.

Oroszország, a jó öreg „orosz medve” helye és szerepe (magatartása) a nemzetközi viszonyokban nem változott jelentősen az elmúlt évtizedekben, azonban a korábbi, elsősorban „soft power” alapján történő érdekérvényesítés (lásd orosz–ukrán gázvita) után igencsak nagy meglepetést okozott Moszkva azzal, hogy katonai akcióban kötelezte el magát már nemcsak Ukrajnában, de Szíriában is. A NATO korábban

27 Idézi: Peterson 2016.

is aggódva figyelte a konfliktus-rendezés orosz módját Kelet-Európában, azonban az elmúlt két év eseményei teljesen felforgatták az eddig megszokott eljárásokat.

A NATO is új helyzetbe kényszerült. Az irányváltás – azaz a területen kívüli műveletektől való visszavonulás – egyébként is bekövetkezett volna, de nagyban megnehezíti a folyamatot az a felgyorsított tempó, amivel a NATO kénytelen reagálni a keleti fenyegetésre, megerősíteni védelmét és elrettentő képességét. Ezzel azonban elindul egyfajta fegyverkezési verseny, egy régi-új biztonsági „dilemma”,²⁸ aminek egyelőre nem látjuk a végét.

Amennyiben a NATO kitart határozott álláspontja mellett, és nem vesz részt aktívan az Oroszországgal való együttműködésben, illetve nem értékeli le az ukrán helyzet jelentőségét egy adott pillanatban fontosabb ügyért cserébe (legyen az a terrorizmus elleni küzdelem, Szíria vagy a Közel-Kelet), akkor a jelenleg is fagyos kapcsolatokban nem várható változás. Oroszország pedig vélhetően már csak a presztízvesztés miatt sem változtat politikáján a Nyugattal szemben. Amíg mindez belpolitikai célok alapján is hasznosnak bizonyul, nem remélhetünk markáns változást. Egyelőre tehát a stratégiai hullámvasút lassulni látszik, de hogy innen felfelé, vagy lefelé indul tovább, a következő évek történései fogják eldönteni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Lisszaboni Stratégiai Koncepció 2010. Strategic Concept For the Defence and Security of The Members of the North Atlantic Treaty Organisation – Active engagement, modern defence.
<http://www.nato.int/lisbon2010/strategic-concept-2010-eng.pdf> (Letöltés ideje: 2016. augusztus 1.)
- NATO Media Backgrounder – NATO–Russia practical cooperation.
http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2013_04/20130422_130422-nrc-backgrounder.pdf (Letöltés ideje: 2013. május 4.)
- NATO statement 2014. Statement by NATO Foreign Ministers. 2014. április 1. NATO Külügyminiszterek Találkozója http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_108501.htm?mode=pressrelease (Letöltés ideje: 2014. augusztus 5.)
- NATO–Russia Founding Act - 1997. május 27. Párizs
http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_25468.htm (Letöltés ideje: 2016. augusztus 5.)
- NATO–Russia Relations: A new quality. 2002. május 28.
http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_19572.htm (Letöltés ideje: 2016. augusztus 1.)
- SHAPE 2012. The ACE Mobile Force, 1960–2002. 3340/SH-SPS-HIS/2012-08 (Gregory Pedlow)
- Vienna Document 2011 on Confidence- and Security-Building Measures. OSCE.
<http://www.osce.org/fsc/86597?download=true> (Letöltés ideje: 2016.)
- Wales Summit Declaration. 2014. szeptember 5.
http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm (Letöltés ideje: 2016. augusztus 1.)
- Adomeit, Hannes (2007): Inside or outside? Russia's policies towards NATO. Stiftung Wissenschaft und Politik. http://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/arbeitspapiere/NATO_Oslo_ks.pdf (Letöltés ideje: 2013. április 14.)
- Alexe, Dan (2016): After Warsaw: second NATO–Russia Council in two years.
<https://www.neweurope.eu/article/warsaw-second-nato-russia-council-two-years/> (Letöltés ideje: 2016. augusztus 4.)

28 Lásd bővebben: Jervis, Robert (1978): Cooperation under security dilemma.
<http://www.sscnet.ucla.edu/polisci/faculty/trachtenberg/guide/jervisscdil.pdf> (Letöltés ideje: 2013. november 14.)

- Bieri, Fiskvik et al. (2016): Die NATO und Russland: Verteidigungsplanung 2014–2016. CSS Studie. 2016. június. Zürich <http://www.css.ethz.ch/en/services/digital-library/publications/publication.html/9b3ec631-1927-4b1e-98e2-be5b176a5b44> (Letöltés ideje: 2016. Augusztus 1.)
- Brzezinski, Ian – Varangis, Nicholas (2015): The NATO–Russia Exercise Gap. Atlantic Council <http://www.atlanticcouncil.org/blogs/natosource/the-nato-russia-exercise-gap> (Letöltés ideje: 2016. augusztus 2.)
- Motyl, Alexander (2008): Would NATO defend Narva? Atlantic Council. <http://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/would-nato-defend-narva> (Letöltés ideje: 2016. augusztus 1.)
- Norris, John (2005): Collision Course. NATO, Russia, and Kosovo. Praeger Westport
- Peterson, Nolan: Russian threat takes center stage at NATO's Warsaw Summit. The Daily Signal, July 10. 2016 <http://dailysignal.com/2016/07/10/russian-threat-takes-center-stage-at-natos-warsaw-summit/> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 28.)
- Ponsard, Lionel (2007): Russia, NATO and Cooperative Security. Bridging the Gap. Routledge New York
- Ruiz Palmer, Diego (2009): Az AMF-től az NRF-ig. In: A 60 éves NATO. NATO Tükör 2009 <http://www.nato.int/docu/review/2009/0902/090204/HU/index.htm> (Letöltés ideje: 2016. szeptember 28.)
- Smith, Martin A. (2006): Russia and NATO since 1991. From Cold War through cold peace to partnership? Routledge New York
- Sutyagin, Igor (2016): Russia confronts NATO. Confidence Destruction Measures. RUSI Briefing paper 2016. Július 6. <https://rusi.org/publication/briefing-papers/russia-confronts-nato-confidence-destruction-measures> (Letöltés ideje: 2016. augusztus 1.)
- Szenes Zoltán (2014): Előre a múltba? A NATO Wales után. Külügyi Szemle 2014 ősz, pp 3–25. <http://kki.gov.hu/download/9/1a/c0000/Szenes.pdf> (Letöltés ideje: 2016. augusztus 5.)
- Szatmári László (2008): A NATO–Oroszország Tanács: Hadtudomány 2008. elektronikus szám http://mhtt.eu/hadtudomany/2008/2008_elektronikus/2008_e_11.pdf (Letöltés ideje: 2016.szeptember 27.)
- Szenes Zoltán (2016): Meglepetések nélkül: A varsói NATO csúcs értékelése. <http://biztonsagpolitika.hu/kiemelt/meglepetesek-nelkul-a-varsoi-nato-csucs-ertekelese> (Letöltés ideje: 2016. augusztus 7.)
- Zdanavičius, Liudas – Czekaj, Matthew (2015): Russia's Zapad 2013 Military Exercise. Lessons for Baltic Regional Security. The Jamestown Foundation. Washington http://www.jamestown.org/uploads/media/Zapad_2013_-_Full_online_final.pdf (Letöltés ideje: 2016. augusztus 1.)
- Zeit Online (2016) Baltikum ist laut US-Befehlshaber kaum zu verteidigen. <http://www.zeit.de/politik/ausland/2016-06/anakonda-nato-russland-militaer> (Letöltés ideje: 2016. augusztus 1.)

Munk Sándor

Az informatika megjelenése a Magyar Néphadseregben

A kezdetektől az MNVK önálló
12. osztály megalakulásáig

10.17047/HADTUD.2016.26.3-4.55

A lyukkártyás gépi adatfeldolgozástól induló informatika napjainkra eljutott a honvédelmi tárca minden szervezete, ezen belül minden arra jogosult számára elérhető szolgáltatások koráig. Az informatikai szolgálat története a hadtudományi szakirodalomban egyelőre feltáratlan terület. A publikáció bemutatja az első 'informatikai' felsőszintű irányító szervezet 50 évvel ezelőtti létrehozásának előzményeit, okait, és a megalakulás körülményeit.

Napjainkban az információ feldolgozását, tárolását és rendelkezésre bocsátását támogató informatikai eszközök nélkül már egyetlen katonai szervezet sem lenne működőképes, nem tudná végrehajtani feladatait. Az akkori megnevezéssel gépi adatfeldolgozó, majd számítástechnikai eszközök alkalmazása a múlt század közepén kezdett el rohamosan bővülni, hódított meg új és új alkalmazási területeket, köztük a katonai alkalmazást. Ezek az eszközök a Magyar Néphadseregben az 1960-as években jelentek meg és ekkor került napirendre az alkalmazásukat tervező, szervező, működtetésüket biztosító szervezetek létrehozásának szükségessége is.

2016 nyarán volt 50 éve, hogy létrehozásra került a mai informatikai szolgálat felső szintű irányító szervének jogelődje a Magyar Néphadsereg Vezérkar (továbbiakban MNVK) önálló 12. osztálya és a Magyar Néphadsereg Számítóközpontja. A szolgálat 2016. június 30.-án ünnepi állománygyűlés keretében emlékezett meg a megalakulásról. A hadtudományi szakirodalomban egyelőre feltáratlan az informatikai szolgálat megalakulásának és működésének története. Eddig csak az évforduléhoz kapcsolódóan jelent meg egy összefoglaló publikáció a Honvédségi Szemlében az 50 év történetéről. (Munk–Weiszhaar–Szabó 2016)

Jelen publikáció célja, hogy bemutassa az első informatikai felsőszintű irányító szerv létrehozásának előzményeit, okait és a megalakulás körülményeit. Ehhez először át kell tekintenünk a korszak elképzeléseit a szolgálat megnevezésében¹ a rendszerváltásig szereplő vezetéségesítésről és automatizálásról.